

„KISEBBSÉGNEK LENNI NEM SORS, HANEM FELADAT.” AZ AUSZTRIAI MAGYAR NÉPCSOPORT

Deák Ernő

Megtisztelő számomra, hogy a Magyar Tudományos Akadémia épületében az ausztriai magyarokról számolhatok be. Ez azon egyszerű oknál fogva is jelentős, mivel évtizedeken keresztül, sőt még jelenleg is, amikor Ausztriáról van szó, mindig csak a burgenlandi magyarokat említik. Általában nem szokták tudomásul venni, hogy jelenleg – bármennyire sajnálatos is, de – a burgenlandi magyarok az ausztriai magyarságnak legfeljebb egyötödét képezik, éppen ezért jogos az elvárás, hogy Magyarországon végre a nagyobbik részről is vegyenek tudomást. Arra gondolok, hogy a közvéleményben ne csupán az legyen magyar, aki állítólag ezer éve a szülőföldjén él – volt egyszer egy ezeréves birodalom –, hanem azt is fogadják el magyarnak, aki bár elhagyta hazáját, de önként, minden kiváltság nélkül, hátrányos helyzetben, saját maga elhatározásából vállalta és vállalja a magyarságát. Ebből is adódóan kétségtelenül elég komoly problémáink vannak, azonban az önfegyelmelés és önkorlátozás az ausztriai magyarokra is vonatkozik – tehát nem illik panaszkodni. Főként Budapesten nem.

Az egész kérdéskörrel kapcsolatosan utalok arra, hogy az Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége kétévenként, így 1992 szeptemberében éppen Eisenstadt/Kismartonban megrendezett tanácskozásának címéül választotta: „*Kisebbségnek lenni nem sors, hanem feladat.*” Kisebbségnek lenni ebben az értelemben tevőleges vállalás, tehát nem belenyugvás, hanem sorsunk tudatos alakítása. Az ott elhangzott előadásomba beépítettem Németh Lászlónak egyik, számomra nagyon találó megfogalmazását: „A kisebbség jogosítványa, ha elit tud lenni.” Ő ugyan más vonatkozásban használta, de a magyar etnikumú kisebbségekre is lehet alkalmazni. Ez a jogosítvány azonban olyan képesség, amelybe követelményként bele lehet roppanni. Ezzel azért is bátorkodom előhozakodni,

mert a nyugati világban egyedül nekünk, Ausztriában sikerült kivívniunk az „üldözött kisebbségi” státust.

A Központi Szövetség kezdeményezése és következetes szorgalmazása eredményeként 1992-ben az osztrák kormány kimondta, hogy az ausztriai őshonos burgenlandi magyarok mellett a Bécsben és környékén élő magyarok is a magyar népcsoport részét képezik. Mi ezt úgy tekintettük, mint egyfajta honfoglalást. Akkoriban ezt úgy fogalmaztam meg: történelmi esemény, hogy több mint egy évtizeden átküzdve sikerült ezt elérnünk. Igen, a „honfoglalás” megtörtént. A kérdés most már az, mit tudnak kezdeni az ausztriai magyarok az új helyzettel.

A mi esetünkben is megmutatkozik, mennyire veszélyesek a széthúzás erői. Elhangzottak ugyanis olyan vélekedések is, hogy elég baj az, ha a szerencsétlen felvidéki, erdélyi meg délvidéki magyarok kisebbségi sorsban élnek, és hogy még mi is, akik itt Ausztriában nem elég, hogy emigránsok vagyunk, még kisebbség is legyünk, hát ebből nem kérünk!

Nagyon sokan nem voltak tisztában a népcsoportnak kijáró elismerésből származó esélyeinkkel, azzal, hogy mit lehet kivívni, pedig számunkra csakis a törvényesen elismert kisebbségi státus a jövő útja. Abban az értelemben is, hogy aki Ausztriát ismeri magyar szempontból, tudhatja, hogy az ausztriai magyarok – nem használom a *magyarság* kifejezést, hanem csak magyarokról beszélek – szétforgácsolódott halmazzá képeztek. A burgenlandiak is. Nem felel meg a tényeknek, hogy például az őrvidéki települések magyar lakossága kizárólag a valamikori határőrök utódaiból tevődik össze.

Nem egészen érthető, miért kezdik egyesek Burgenlandot magyarul Várvidéknek, illetve Őrvidéknek nevezni, hiszen ez az első világháború után keletkezett német kifejezés magyar fordítása. Tehát nem történelmi megjelölés. Az Őrvidék, pontosabban a Felső-Őrség pedig a Felsőőri járásnak is csupán részét képezi, tehát nem általánosítható az egész tartományra. De ez most nem tartozik ide! A megosztottság viszont nyilvánvaló. Ha csak az őrvidéki magyarok vallási megosztását nézzük is: az őriszigetiek evangélikusok, Alsóőr katolikus, Felsőőr református és katolikus. A hitleri idők előtt zsidók is éltek itt. Tehát a megosztottság évszázadok óta adva van. Ha burgenlandi arányokban gondolkodunk, akkor el kell mondanunk, hogy az ottani magyarság földrajzilag szétszórtan élt az egész tartományban. Ki beszél manapság például a fertőzugai majorsági magyarokról vagy

volt cselédekről? Amint az ötvenes évek második felétől fölszámolták a majorokat, béresnek nevezett magyar lakóik eltűntek az évtizedek folyamán. A mezővárosi-járási központokban (Kismartontól Németújvárig) a húszas években még 10–30% volt a magyarok aránya, mára ők jobbra fel-szívódtak.

A földbirtokoscsaládok pedig, hogy történelmi neveket ne is említsek, mind magyarok voltak, és hogyha megkíséreljük őket górcső alá venni, látható, hogy nekik alig van közük a tartomány magyarjaihoz. Osztrák szakember fogalmazta meg, ezért is bátorkodom rá hivatkozni, hogy a magyar arisztokrácia semmiféle közösséget nem vállalt a kisebbségi sorsba jutott burgenlandi magyarokkal. Ez ténymegállapítás! Ezen túlmenően a tartománynak nemcsak őslakos, őshonos magyarjai vannak, hanem talán már egyharmadukat is kiteszi azoknak a magyaroknak az aránya, akik 1956-ban, de főként a hetvenes–nyolcvanas években Magyarországról és Erdélyből odatelepedtek. Ha megfigyeljük a burgenlandi magyaroknak a jelenkori mikroszkopikus mozgását, láthatjuk, hogy erősen megfogyatkozva bár, de vannak még, tartják magukat, annak ellenére, hogy 1921 után átfogó szervezatként először csak 1968-ban alakult meg a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület. Az egyetlen, ami tartományi szinten arra hivatott, hogy képviselje a burgenlandi magyarok érdekeit.

A Burgenlandon kívül élő magyarok száma 1991-ben 33 ezer fölött volt. A pusztá számok persze nem jelentik a tényleges állományt, Ausztriában ugyanis nem nemzetiség és anyanyelv szerint, hanem a környezetben beszélt nyelv bevallása alapján közlik az adatokat. Tehát a hivatalos adatokból 33 ezer magyarul beszélő személyről vehetünk tudomást; a népszámláláskor több mint egyharmaduk nem volt osztrák állampolgár, közel 20 ezer volt az osztrák honosságú magyarok száma. Ez a 20 ezer magyar szanaszét él az egész köztársaság területén, Burgenlandon kívül Bécsben és vonzáskörzetében, a tartományi székhelyeken és környékükön.

Hogyan válnak láthatóvá, tapinthatóvá ezek a magyarok? Mivel a burgenlandi, eredetileg magyar többségű településeken kívül mindenütt szóróványt képeznek, kizárólag csak a szervezettség szintjén, egyesületi keretek között, a magyar közösségeken keresztül mutathatók ki. Azon integrációs folyamat révén, amelynek segítségével igyekszünk összefogni a magyarokat, hogy döbbenjenek rá: szervezett, élő közösség nélkül nincs magyarság. Burgenlandban is meghatározó a szóróványjelleg. Ahhoz pedig, hogy

magyarok tudjunk maradni, kell egyfajta, sajátos – és ez nem provincializmus, nem is lokálpatriotizmus – helyhez kötődés is. Ahogy az erdélyi magyar azt mondja, hogy a szülőföldjén él, az ausztriai magyarnak is tudomásul kell vennie – főképp azoknak, akik már második-harmadik generációként itt születtek –, hogy a hazájuk Tirol, Stájerország vagy éppenséggel Bécs. Ugyebár a modern embernek is megvannak a földrajzi kötődései. Az a hely, ahol valaki születik, felnő és állandó jelleggel él, azért mégis jelent valamit.

Identitás-összetevekről beszélhetünk, amelyeket kiművelni és tudatosítani rendkívül nehéz. Évek óta dolgozunk egy, az identitással kapcsolatos kutatási terven, reméljük, az idén sikerül befejezni. Ennek keretében a legcifrább válaszok jönnek olyan magától értetődő kérdésekre, amelyek, gondolom, talán még a szlovéniai magyarban sem ötlenek fel. Más szóval: az ausztriai magyarok súlyos identitászavarokkal küszködnek. Ezért egyrészt programként össze kell gyűjteni a magyarokat és közösségi erővé képezni őket, másrészt – tekintettel sajátosságaikra – ezek tudatára kell ébreszteni és tudatos vállalására készíteni őket. Mindezen túlmenően tudnunk kell, hogy az ausztriai magyar alapján véve nagyon öntudatos, ugyanakkor rendkívül intellektuális beállítottságú, azaz hiányzik belőle a közösségi tudat. Közösségileg nem deklarálja magát, és nem igénye a szervezeti kereteken belüli tömörülés. Éppen ezért az ausztriai magyart programszerűen meg kell nyerni magyarsága közösségi vállalására. Ennek egészen sajátos megnyilvánulása volt tapasztalható az erdélyi falurombolás idején, amikor neves emberek is jelentkeztek (például a miniszter felesége), hogy csatlakoznak a szervezeti kezdeményezett akcióhoz, részt kívánnak venni a tüntetésen.

Amikor sikerült kivívnunk, hogy a burgenlandi magyarok mellett Bécs és környéke magyarjai (az ausztriai magyaroknak kb. a 60%-a) is népcsoporti státusba kerüljenek, nyilvánvaló követelmény lett a választófalak lebontása a burgenlandi és nem burgenlandi, emigráns, bevándorolt és őshonos magyarok között. Az egységes arculat kialakítása megkövetelte az „ausztriai magyar” fogalmát. Ezt ma már egyre sikeresebben tudjuk elfogadtatni azokkal is, akik kezdetben kételkedve fogadták, vagy egyszerűen nem tudtak mit kezdeni a „népcsoport” besorolással.

Jellemző ránk, hogy egyesületeinken kívül nincsenek külön magyar pártjaink. Igaz, iskoláink sincsenek, bár a Központi Szövetség keretében tizenöt éve – minden második szombaton – működik a Bécsi Magyar Iskola.

Így minden, a népiséget jelentő tényező az egyesületekben vagy azok tevékenységén keresztül jelenik meg. Az 1992. évi elismerést követően 1997-ig volt egy bizonyos felfelé ívelő szakasz életünkben, amelynek során többek között 1993-ban a nyolc tagból álló Magyar Népcsoport-tanács tizenhatra bővült. Az egységesülés előfeltétele volt minden pártpolitikai megkülönböztetés kiküszöbölése. Ezt elvként vallottuk és valljuk, illetve követjük a magyar egyesületi életben és a Kancellári Hivatalban, ahol legtöbb esetben üléseznek a népcsoporttanácsok. Az osztrák nemzetiségi törvény (1976) előírja, hogy a népcsoporttanácsokban minden csoportosulásnak, így az egyesületek mellett a különböző felekezeteknek és politikai pártoknak is képviselőt kell biztosítani. Ezt az elvet túlhangsúlyozva vitték keresztül a jelenlegi Magyar népcsoporttanácsban, úgy vélve, hogy a Központi Szövetség mellett más, reprezentatívnak nyilvánított szervezet is bekerüljön a tanácsba. Mindezt a Központi Szövetség rovására tették, megvonva tőle egy helyet, annak ellenére, hogy a Központi Szövetség kezdeményezte a népcsoportként való elismerést, és közel másfél évtizeden át egyedül szállt síkra kivívásáért.

A célkitűzések, amelyekről beszéltem, generációkra méretezett program, és ezt igyekezzünk következetesen megvalósítani.

Magyarország – szándékosan használok –, az anyaország felé az üzenet és kérés: a többmilliós tömbök mellett rólunk, Benjámínokról, Nemecekekről is vegyenek tudomást, és vegyenek minket komolyan. Hadd utaljak a Bibliából az elveszett bárányra, amelynek megkeresésére elindul a pásztor. A mi esetünkben nem is kell otthagynia a kilencvenkilencet, mert magunktól is tudjuk, melyik nyájhoz tartozunk, és ezt kifejezésre is juttatjuk, legfeljebb nem olyan erős a hangunk, hogy eleve meghallják. Éppen ezért jobban oda kellene figyelni ránk, nem utolsósorban rádöbbenni, hogy a jóléti társadalom kínálta lehetőségek nem okvetlenül kedveznek a fennmaradásnak. Segíteni kell minket annak tudatosításában, hogy van létjogosultságunk, főként van feladatunk, többek között a nyelvek és kultúrák közötti közvetítésben. Ez lenne egyben a mi jogosítványunk – célként elitté válni, mert csak ezzel a többlettértékkel és tudattal vállalható helyzetünkben a magyarság: amikor érzi, tudja valaki, hogy fontos szerepet tölt be, szükség van rá. Ezért szükséges a Magyar Tudományos Akadémia részéről is az odafigyelés: minket is tartsanak számon, vessék ránk szemüket, ne hiányozzék a biztatás, mert ez nemcsak jólesik, hanem mindamelllett nélkülözhetetlen is.

Érezhessük azt, hogy magyarként nem vagyunk feleslegesek: közvetítő közösségként tudjunk cselekedni, nem csupán az egyetemes magyarságért, hanem Közép-Európáért is. Ha másként nem, a példánkkal, létünkkel, színfoltként hozzájárulva Európa sokszínűségének megőrzéséhez.